

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Joachim Langens Verbesserte und Erleichterte Lateinische Grammatica

Lange, Joachim

Halle, 1726

Membrum III.

[urn:nbn:de:bsz:31-263836](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-263836)

MEMBRUM III.

DE

REGULIS SPECIALIS-
SIMIS.

ULTIMARUM SYLLABARUM.

§. I. Desinentia in *A, E, Y, YS, IS, US*, nec non in *B, D, L, M, N, R, T*, corripuntur, ut *mensa, cubile, moly, chelys, ignis, annus, ab, ad, at, caput, animal, nomen, pater.*

Nor. M. breve in compositione tantum cognoscitur & quidem sequente vocali: ut in *circumago, circumeo.*

EXCEPTIONES.

Producuntur in A.

1. Indeclinabilia: ut *antea, contra, triginta &c.* Sed *eja, ita, quia, postea* semper: & *Numeralia* interdum etiam brevia sunt.
2. Vocativi primæ Declinationis a Nominibus in *AS*: ut *Ænea, Satana.*
3. Ablativi primæ Declinationis: ut *Mensa, Ænea.*
4. Imperativi primæ Conjugat. ut: *ama.*

Producuntur in E.

1. Ablativi V. Declinat. v. g. *die, ve, fide.* Sed & composita *hodie, pridie, postridie, quare.* Huc refer *fame.*
2. Imperativi Sing. in II. Conjug. v. g. *Doce.* Sed *Cave*, nec non composita *videtis & valedico* sæpe corripuntur.

3. Ad

3. Adverbia in E facta e Nominibus secundæ Declinationis v. g. *Docte, valde, belle, optime*. Sed *bene* & *ma* brevia sunt.
Ferme & *obse* producuntur: *fere* autem ultimam hanc incipitem.
- (4) Græca in E primæ Declinationis, ut *Epitome*: ita pluralia *mele, tempe, cete*.

Producuntur in IS.

1. Dativi & Ablativi: ut *mensis, servis, nobis, vobis*.
2. Hæc nomina: *Lis, glis, dis, vis*; nec non declinantur per *inis, itis* & *entis*, v. g. *Salamis, salaminis, Samnis, samnitis, Simois, simoentis*.
3. Secunda Sing. Præf. Indic. Verborum IV. Conjugationis: ut *audis, abis*.
4. Vis, sis, velis, cum Compositis: ut *quamvis, quidvis, adsis, possis, malis, nolis*. Item Adverbia gratiæ *fortis*.
Ris ultima Futuri Conj. est anceps, v. g. *dixeris*.

Producuntur in US.

1. Nomina Tertie Declinationis, quæ u in Genitivo continent, v. g. *Tellus, uris* &c. Sed *Ligus, uris*, (*Ligumicola, pecus, udis, intercus, utis*), brevia sunt.
2. Genitivus Sing. Nom. Acc. & Vocat. Flur. Nominis quartæ Declinationis: ut *Fructus*.
3. Græca in US: ut *Jesus, Panthus, tripus, Melampus*. Sed *Polypus* ultimam corripit.

Producuntur.

1. Græca in ER imparisyllaba & desinentia in N, v. g. *Aer, æther, character, crater, Iber, spinter, Thydælin* &c. Huc referatur *lien*; & Accus. Græcus *& en*, ut *Ænean, Anchisen*.
2. Plerumque peregrina, si apud Græcos sit longa vox, ut *Iob, Daniel, Simson* &c.

§. II. Desinentia in I, U, AS, ES, OS, & C, producuntur, ut *gummi, cornu, amas, bonitas, doces, des, pares, bonos, dominos, os (oris), dtr, hac illuc.*

EXCEPTIONES.

Corripiuntur in I Dativi & Vocativi Græci, v. g. *Palladi, Minodi, Titani, Pari, Daphni:* & plerumque etiam *nisi & quasi.*

Producunt tamen ultimam *Orestii, Pyladi*, quia terminatione mere latina sunt; item *Demosibeni, Socrati, metamorphosi*, quia ex contractis *Δημοσθένει, Σωκράτει, μεταμορφώσει* veniunt, etiam *Paridi, The- tidi, Tyndaridi*, sed vi cæsuræ, ut videtur,

Indifferentia sunt: *mibi, tibi, sibi, ibi, ubi, & uti* cum compositis, *ubicunque, ubivis, sicubi, sicuti, veluti, &c.*

Sed *ibidem & ubique* longa sunt: *utique* breve est.

Corripiuntur in AS per *adis* declinata, v. g. *Vas, vadis Pallas, Arcas, Plejas.* Item *anas, anaris*: nec non Accusativi Græci tertiæ Declin. v. g. *Troas, Hectoras, Arcadas, Rhe- toras.*

Corripiuntur in ES

1. Nomina tertiæ declin. quæ in Gen. crescunt, penultima brevi, ut *miles, seges, præsēs, &c.* præter *Ceres, aries, paries, abies, heres, quies, locuples & pes* cum compositis, quæ longa sunt.

2. Nominativi & Vocativi plurales græci ex *i*: ut *ca- coethes, Troades, Arcades, crateres.*

3. Præpositio *penes & es* a verba *Sum* cum compositis; Sed *es* ab *Edo* producitur.

Corripiuntur in OS

1. *Os, (ossis) exos, compos, impos,*

Z

2. Græc.

2. Græca, quæ per o scribuntur; ut *Arctos, Argos, los*; item *Arcados, Thetyos* & similia.

Corripiuntur in C *nec & donec.*

Communia sunt *fac & hic* Pronomen: *hic* Adverbum est longum.

§. III. In O communia sunt v. g. *amo, leo, ambo, ego.*

EXCEPTIONES.

Producuntur.

1. Dativi & ablativi, v. g. *servo.* Gerundia etiam producuntur.

2. Adverbia e Nominibus orta v. g. *subito, multo, quanto.* Huc referuntur *adeo, ideo, ultro* & pro causa.

Corripiuntur sæpius & melius quoque: *imo, cito, modo, dummodo, postmodo, ergo* pro *igitur*, & *cedo* dic aut porrigi: interdum etiam *perfecto & vero.*

* * *

* * *

N. 1. Monosyllaba in vocalem exeuntia producuntur ut *a, ab, e, de, me, te, se, ne, o, pro, prob, do, da* &c. Encliticæ *que, ne, ve,* & adjectiones *syllabe, te, pte* corripiuntur.

2. Nomina Monosyllaba itidem producuntur, ut: *sal, sol, ren, splen, par* cum compositis. Huc *quin, sin, en, non, cur.*

Except. Brevia sunt: *sel, mel, vir, cor, vas* vadiosus.

POETICÆ CAP. II.

DE

CARMINUM GENERIBUS.

§. I. *Carmen* est concinna versuum congeries.
 §. II. *Versus* est legitima vocum compositio, certo modo ac numero definita. Dicitur etiam *metrum.*

§. III. *Pes* est certa syllabarum ratione quantitatis & meri constitutio: complexus autem ejusmodi syllabarum est regio *metrica*, seu locus, quem pes quisque occupat.

§. IV. Ex pedum numero sit *Scanſio*, ſeu verſus *dimenſio* ſecundum regiones, & pedes.

§. V. In dimenſione obſervanda eſt *Cæſura*, quæ eſt decora diſtionis per pedes interſectio, ita ut ultima vel penultima ſyllaba novum pedem inchoet. Unde verſus, Cæſura carens, nullam habet gratiam, ut:

Nuper quidam doctus cepit ſcribere verſus.

Defectum cæſuræ habent verſus tardogradi, ut:

Conturbabantur Conſtantinopolitani

Innumerabilibus ſollicitudinibus.

§. VI. Pedes vero ſunt vel diſſyllabi, vel triſyllabi, vel tetraſyllabi,

§. VII. *Diſſyllabi* quatuor:

Spondeus -- omnes *Trocheus* - v ſervat.

Pyrhichius vv Deus *Jambus* v- pios.

§. VIII. *Triſyllabi* ſunt octo, quorum uſitatores ſunt:

Dactylus - vv optima.

Anapaſtus vv - domino.

Moloffus --- inſani.

Tribrachys vvv legere.

Bacchius v - - gubernans.

§. IX. *Tetraſyllabi* ſunt ſedecim, quorum uſitatores ſunt:

Diſpondeus - - - - concludentes.

Choriambus - vv - eſt requies.

Proceleusmaticus vvvv hominibus.

Dijambus v - v - ſeveritas.

§. X. Uſitata carminum genera ſunt *Adonicum*, *Heroicum* ſive *hexametrum*, *Elegiacum*, *Anapaſticum*, *Jambicum*, *Trochaicum*, *Palaecium*, *Sapphicum*, *Glyconicum*, *Choriambicum*, *Alcaicum* & *Archilochium*. Quorum unumquodque conſtituitur e concinna verſuum congerie.

§. XI. Verſus *ADONICUS* eſt quaſi exitus *Hexametri*. Duas enim continet regiones, quarum prior exhibet *Dactylum*, poſterior *Spondeum* vel *Trocheum*, ut:

- vv		--	Sis mihi præſens
		- v	Rebus in archis,
			Chriſte Redemptor.

z z

§. XII

¶ §. XII. Versus HEXAMETER constat sex regionibus quarum quatuor priores promiscue habent vel Dactylum vel Spondeum, quinta solum Dactylum, sexta Spondeum vel Trochæum, ut:

-- | -- | -- | -- | I -- | I --
-vv | -vv -vv | -vv | -vv | -v

Illi inter sese magna vi brachia tollunt. Virg.
Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus. Id.

Not. 1. Quinta regio interdum ob scribentis affectum habet Spondeum, præcedente tamen Dactylo, unde dicitur
jussmodi versus *Spondaicus* dicitur, ut:

Caro Deum soboles, magnum lovis incrementum. Virg.

2. Cavendum est, ne Hexameter desinat temere in ultimam monosyllabam (nisi præcedente altera monosyllaba, ut: *Principibus placuisse viris non ultima* est;) aut retrasyllabam, ut:

Augescunt aliæ gentes, aliæ minuuntur. Lucret.

3. Genus Hexametrum vocatur *Heroicum*: quia præcipue ad describendum virorum rebus gestis, stilo magno et digno utilis, quam convenientissimum est.

§. XII. Versus PENTAMETER, qui in genere elegiaci versus hexametro semper subjicitur, habet quinque regionibus & dividitur in duo *Hemistichia*: quorum prius in duabus regionibus admittit vel Spondeum vel Dactylum, remanente syllaba longa dictionem finiente; posterius duos Dactylos, remanente syllaba longa vel brevi. Quæ duæ remanentes syllabæ quintam regionem efficiunt. Forma hæc est:

-- | -- | I | I | I | I --
-vv | -vv | - | -vv | -vv | v

Horrebant sævis omnia verba minis.
Sit bene conveniens & sine labe toga.

N. 1. Hexameter cum Pentametro venuste perfectam sententiam, saltem colon, continet.

2. Neutrum Hemistichium commode desinit in vocem monosyllabam, nisi præcedente alia v. g.
Magna tamen spes est in bonitate Dei.

3. Ultima pentametri vox non facile solet esse duabus syllabis longior.

(2, 4, 6 8.) Trochæum vel Spondeum, rarius Tribrachyn, Anapæstum vel Dactylum recipit. Nomen habet a pede Trochæo: qui quo frequentior in hoc genere est, eo venustior est versus.

Sunt autem versus Trochaici non minus varii, quam Jambici: usitatissimus tamen est octonarius, regionem ultimam una syllaba finiens. Forma ejus hæc est:

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
-v	-v	-v	-v	-v	-v	-v	-
	--		--		--		v
<i>Rari</i>	<i>us</i>						
vvv	vvv	vvv	vvv	vvv	vvv	vvv	
	vv-		vv-		vv-		
	-vv		-vv		-vv		

Ipse jussit & creata; dixit ipse, & facta sunt:
Terra, caelum, fossa ponti, trina rerum machina.

§. XVII. Versus PHALÆCIUS quinque habet regiones; quarum prima recipit Spondeum, secunda Dactylum, reliquæ tres Trochæum, ut:

-- -vv | -v | -v | -v

Audit cuncta Deus videtque justus,
Vitam qua faciunt beatiorem.

Not. Hi versus a syllabarum numero vocantur hendecasyllabi.

§. XVIII. Versus SAPPHICUS quinque constat regionibus, quarum prima recipit Trochæum, secunda Spondeum, tertia Dactylum, quarta & quinta rursus Trochæum, ut:

-v | -- | -vv | -v | -v

Integer vitæ scelerisque purus.

Not. 1. Tertio cuique versui adnecti solet Adonicus, qui periodum plerumque claudit, ut:

Rebus angustis animosus atque
Fortis appare; sapienter item
Contrahes vento nimium secundo
Turgida vela. Hor.

2. Trajectis vocibus versus Sapphicus in Phalæcium potest commutari: unde summa utriusque generis est similitudo, ut

Sapphicus: Non eget Mauri jaculis nec arcu.

Phalæcius: Non Mauri jaculis eget, nec arcu.

§. XIX. Versus GLYCONICUS (sic dictus ab auctore Glycone) constat Spondeo, Choriambō & Jambō, ut:

-- | -vv- | vv Velita: -- | -vv | -vv
 - - - - -

*Tandem regia nobilis
 Antiqui genus Inochi
 Fratrum composuit minas.*

§. XX. Versus CHORAMBICUS præ ceteris amat choriambum pedem, & habet hanc formam:

-- | -vv- | -vv- | vv *Mæcenas, atavis editæ regibus.*

§. XXI. Versus ALCAICUS in prima regione habet Spondeum vel Trochæum, in secunda Bacchium, in tertia & quarta Dactylum. Horatius binis Alcaicis duos semper alios jungit: quorum unus est Jambicus quaternarius cum syllaba abundante; alter Alcmanius dactylicus. Forma carminis Horatiani hæc est:

<i>Alc.</i>	--	v--	-vv	-vv
	v			
<i>Jamb. v.</i>	v-	v-	v-	v- v
	--	--	--	-
<i>Alc.</i>	-vv	-vv	-v	-v

*Dulce & decorum est pro patria mori:
 Mors & fugacem persequitur virum,
 Nec parvæ imbecillis juventa
 Poplitibus timidoque tergo.*

§. XXII. Versus ARCHILOCHIUS ita disponitur:

-vv- | -vv | -vv | -v | -v | -v
 - - - - -

Desine flere bonum tantum: tenet ille regna cæli.

POETICÆ CAP. III.
DE RELIQUA CARMINUM DISTRIBUTIONE
ET APPELLATIONE.

§. I. Ratione *objecti* seu *materiæ* carmen est *varium*:
prout materia est vel læta, vel tristis, vel laudativa,

§. II. Ratione *materiæ lætæ* carmen præcipue est

1. *Genethliacum* seu natalitium, quod in honorem natalium conscribitur.
2. *Epithalamium* seu nuptiale, quo nuptiæ celebrantur.
3. *Propempticum* seu apobaterion, quod abeuntes votis bonisque omnibus prosequitur.
4. *Epinicium*, quo victoribus gratulamur.

§. III. Ratione *materiæ tristis* carmen est

1. *Epicedium* seu funebre, in defunctos, (bicitur,
2. *Epitaphium*, quod defuncti tumulo aut cippo inscribitur.
3. Huc accedunt *Threni*, quibus everfionem urbium aut regionum lugemus.

§. IV. Ratione *materiæ laudativæ* carmen dicitur

1. *Hymnus*, quo Dei laudes celebrantur.
2. *Soterion*, quo Deo pro præstita ope ac salute gratias agimus. (tur,
3. *Onomasticon*, quod nominis alicujus laudibus absolvitur. (tur,
4. *Encomiasticon*, quod aliarum rerum vel personarum laudes describit. Huc pertinet (tatur,
5. *Panegyricum*, quod publice in magna frequentia recitatur.

§. V. Ratione *materiæ mediæ* ac *promiscuæ* carmen est

1. *Emblema* seu *morale*, picturæ vel symbolis additum. Talia sunt *Aleiati*, *Camerarii* & aliorum.
2. *Epigramma*, seu carmen breve & argutum.
3. *Ode* seu carmen breve lyricum, quod olim ad lyram & chelyn canebatur.
4. *Aenigmaticum*, quod rem obscuritate quadam ingeniose involvit.

§. IV. *Carminis Aenigmatici* rursus varia sunt genera. Huc enim refertur

1. *Anagramma* seu *Anagrammatismus*, quo ex unius vel plurium vocum literis transpositis alias erimus voces, easque in subjecto carmine applicamus vel explicamus: ut ex *Leopoldus*, pello duos.

2. *Eteostichon*, quod literis numeralibus (I. V. X. L. C. D. M.) majusculis certum annum designat,
 3. *Acrostichis* seu *Acrostichon*, quod ex primis cujusque versuum literis certas voces connectit.
 4. *Palindroman*, quod antrorsum & retrorsum eodem aut prorsus alieno sensu legi potest, ut:
Signa te, signa, temere metangis & angis.
 In Pium I. Pontif.

*Laus tua, non tuâ fraus: virtus non copia rerum,
 Scandere te fecit hoc decus eximium.*

Retrorsum.

*Eximium decus hoc fecit te scandere rerum
 Copia, non virtus: fraus tua, non tua laus.*

5. *Logogriphus*, quo diversa ex eodem nomine significata eruuntur; ut *Muscatum*.

Si caput est, currit: ventrem conjunge, volabis
 Adde pedes, comedes: & sine ventre bibes.

6. *Echo*, quod carminis genus in fine versuum aut stropharum ultimas syllabas repetit: quæ præcedentem sententiam illustrant, aut sensum diversum, vel etiam contrarium, aut prorsus inexpectatum, inferunt.

§. VII. Præterea carmen varie appellatur, & quidem
 1) *a versuum numero*, vel *distichon*, *tristichon*, *tetrasichon* &c. Unde porro a reversione vocatur vel *distrophon*, *tristrophon*, *tetrasrophon*: cum post secundum vel tertium, aut quartum versum revertimur aut potius convertimur ad novæ strophæ initium. Huc refer versus *intercalares*, qui post aliquot versus inserti repetuntur, ut:

Incipe Manalios mecum mea tibia versus. Virg Eccl. 8. v. 21.

2) *a forma* seu compositione: vel *Monocolon*, quod constat ex uno genere carminis; vel *Dicolon*, quando duo carminum genera miscentur, ut Hexametrum cum Pentametro; vel *Tricolon*, cum tria miscentur. (vicum.)

§. VIII. Tandem carmen est vel *Exegeticum* vel *Drama-Exegeticum* constat simplici & directa narratione & rursus distingui potest in *Didascalicum*, *Ethicum*, *Historicum*, *Epistolicum*.

Carmen Dramaticum seu *Drama* sub personis fictis sine

auctoris interlocutione rem narrat: & rursus distinguitur in *Comicum*, *Tragicum* & *Bucolicum*. *Comicum* seu *Comædia* actiones læto repræsentat exitu: *Tragicum* seu *Tragædia* tristi: *Bucolicum* autem est pastorale, quod *ἔκλογη* vocatur.

§. IX. Ratione soni versus singulacim considerati sunt

1. Vel *asperi* & *streperi*, ut:

Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen adentum. Virg.

At tuba terribili sonitu taratantara dixit. Enn.

2. Vel *Sonori* & *Emphatici*, qui concinna syllabarum & pedum modulatione pro dignitate & indole rei formantur, in quibus Virgilius fuit felicissimus, ut:

Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum. Virg. Æn. l. 8. v. 596.

Illi inter sese magna vi brachia tollunt.

Ere ciere viros martemque accendere cantu.

Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus.

3. *Leonini* seu *Rhythmici*, qui in medio & fine æqualiter desinunt, Germanice die *Knüttel-Verse*, ab assultu periculi, qui gravem dedecet poetam, e. g.

Tempore felici multi numerantur amici.

Cum fortuna perit, nullus amicus erit.

Cum canis os rodit: socium, quem diligit, odit.

POETICÆ CAP. IV.

DE FIGURIS POETICIS.

§. I. *Figure Poeticæ* magna ex parte etiam vocari possunt *Orthographica*: & respiciunt in vocibus vel defectum, vel abundantiam, vel commutationem,

§. II. Ad defectum refertur potest

1. *APHÆRESIS*, seu ablatio literæ vel syllabæ a principio dictionis. Ut: *pone metum*, pro *depone*, *temnere*, pro *contemnere*.

2. *SYNCOPE*, quæ literam vel syllabam e medio dictionis aufert. Ut: *Deum* pro *Deorum*, *repostum* pro *repostam*, *dixi* pro *dixisti*.

3. *APOCOPE*, quæ aliquid in fine aufert. Ut: *Cura peculii* pro *peculii*, *nostri* pro *nostriæ*?

4. *ELL.*

4. ELISIO, cum vocalis aut diphthongus in fine dictionis cum M, aut sine eo, a sequente vocali aut diphthongo quasi eliditur, saltem dissimulatur. Ut:

Non facile est (facil est,) aqua commoda mente pati.

Audendum est (audend est) fortes adiuvat ipse Deus.

N. 1. In concursu vocalium nulla litteræ H habetur ratio

Ut: *Vixque habet in nobis jam nova plaga locum.* Ovid.

2. Quando vocalis aut diphthongus a sequente non eliditur, ista figura vocatur *Hiatus Metricus*. Ut:

Et succus pecori & lac subducitur agnis. Virg.

5. SYNÆRESIS seu CRASIS, cum duæ syllabæ in unam contrahuntur. Ut: *negoti pro negotii.* Stat sua *cuique dies Sic huius pro huic.*

Seu lento fuerint alvearia (tetrasyllabum) vimine texta. Virg.

Sic l. ante aliam Vocalem in J. mutatur. Ut:

Omnia, dissyllabum; abietibus tetrasyllabum.

§. III. Ad literarum & syllabarum *redundantiam* pertinet:

1. PROSTHESIS, quæ dictionis initio literam vel syllabam addit: *Gnatus pro natus, tetuli pro tuli.*

2. EPENTHESIS, quæ dictionis medio aliquid interponit ut: *Navita pro nauta, fiet pro fit.*

3. *Diplasasmus*, seu geminatio ejusdem consonantis in dictionis medio: *Relligio pro religio: Repperit relliquia, pro reperit, reliquia.*

4. *Paragoge* seu appositio, quæ fit ad dictionis finem. Ut: *Dicier pro dici.*

5. *Dieresis*, seu divisio unius syllabæ in duas. Ut *Stamina non ulli persolvenda (pentasyllabum) Deo.*

§. IV. Ad *commutationem* refertur (aliis Ut:

1. *Triseps*, seu sectio unius vocis seu compositæ interjectis *Est boreas regio septem subjecta trioni.* Virg.
Quo me canque rapit tempestas, deseror hospes. Hor.

2. *Matathesis*, seu literarum transpositio. Ut: *Teucer pro Teucer.*

3. *Systole* seu correptio syllabæ longæ. Ut: *Obstupui, steteruntque comæ & vox faucibus hæsit.* Virg.

4. *Diastrôle* seu productio syllabæ brevæ. Ut: *Exercet Diana choros.*

Omnia vincit amor & nos cedamus amori. Virg.

§. V. Præcedentes figuræ nituntur *licentia* Poetica.

Confer Rhen. p. 476 - 479.

(memoriales:

§. VI. De his figuris notari possunt sequentes versus.

Prosthesis apponit capiti: sed *Aphæresis* aufert.

Syncope de medio tollit: sed *Epenthesis* indit.

Aufert *Apocope* finem: sed dat *Paragoge*.

Dicitur e binis conflare *Synæresis* unam;

Littera si legitur transposita, *Metathesis* extat;

Compositæ vocis dissectio *Tmesis* habetur.

VERSUS MEMORIALES.

Conjugia affines faciunt, *confinia*, campi.

Consumunt *ventres*, *uterus* parit, egerit *alvus*.

Improba cantat *anus*, sed ventrem dejicit *anus*.

Casside conde caput, capiuntur *cassibus* apri.

Armus brutorum est, *humerus* ratione fruentum.

Cedo facit *cessi*, *cecidi*, cado, cædo, *cecidi*.

Clava ferit, *clavus* firmat, *clavisque* recludit.

Fert ancilla *colum*, penetrat res humida *colum*.

Est *cutis* in carne, est detracta e corpore *pellis*.

Cominus ense ferit, *jaculo* cadit *eminus* ipse.

Fructus arboribus, *fruges* nascuntur in agris.

Comædi scenam, *comedones* quærite *cœnam*.

Vir *comis* multos *comites* sibi jungit amicos.

Confortes fortuna eadem, *socios* labor idem,

Unum *collegas* efficit officium,

Consulo te doctum: *tibi consulo*, dum tua curo.

Sanguis inest venis, *cruor* est de corpore fusus.

Deleo scripturam, cum *flamma* *exstinguo* lucernam.

Vin, tibi *dicamus*, cui carmina nostra *dicamus*.

Pornix est arcus, sed *fornax* saxa perurit.

Pistor habet *furnum* *fornace* hypocausta calescunt.

Se *parat*, ut *pariat* mulier, nec *pareat* ulli.

Robustum *fugio*, fugientem sæpe *fugavi*.

Vir *generat*, mulierque *parit*: sed *gignit* uterque.

Gustat lingua cibum, qui bene cunque *sapit*,

Lacteo,

Lacteo, lac fugo : *lacto*, lac præbeo nato.
 In sylvis *lepores*, in verbis quære *lepores*.
 Ad flumen *ripas*, ad mare *litus* habes.
 Sulcus agri *lira* est, dat *lyra* tacta sonum.
Frontem dic capitis, *frondem* dic arboris esse.
 Deceptura viros pingit *mala* fœmina *malas*.
Mala mali malo meruit *mala* maxima mundo.
Malo tamen pulchrum *malo* decerpere *malum*.
Gibbus terga premit, cervicem *struma* molestat.
Merx venit nummis, operantibus est data *merces*.
 Morio *moratur*, quocunque sub axe *moratur*.
Mulcet equos famulus, sed vaccas rustica *mulget*.
 Ales *hirundo* canit, nat *hirudo*, movetur *arundo*.
 Per quod quis peccat, per *idem* punitur & *idem*.
 Difficilis *labor* hic, sub cuius pondere *labor*.
 Non licet asse mihi, qui me non asse *licetur*.
 Vir *notus* est spurius, *notus* auster, *notus* amicus.
 Opperior tardos, pannis operitur egenus.
 Ungula de brutis, reliquorum dicitur *unguis*.
 Os, *oris* loquitur: sed *os*, *ossis* roditur ore.
 Pendere vult justus, sed non pendere malignus.
 Pro reti & regione *plaga* est: pro verberere *plaga*.
Populus est arbor, *populus* collectio gentis.
 Corpore *robustum*, sed dices pectore *fortem*.
Scintilla est silicis cæsi; caret igne *favilla*.
 Ne sit *securus*, qui non est *tutus* ab hoste.
 Sunt ætate *senes*, *veteres* vivere priores
 Quæ non sunt, *simulo*: quæ sunt, ea *dissimulantur*.
Torris adhuc ardens, extinctus *titio* fiet.
Tribula grana fecit, *tribuli* nascuntur in agris.
Prora prior, *puppis* pars ultima, ad ima *corina*.
Tergum hominis dorsum est, bellua *tergus* habet.
Vallamus proprie castrum, *sepimus* ovile.
 Spondet *vas vadis*: at *vas vasis* continet escam.
 Merx nummis *venit*: *venit* huc aliunde profectus.
Alga venit pelago, sed nascitur *ulva* palude.
 Qui sculpsit, *celat*; servans abscondita *celat*.

Cogna-

Cognationes.

Agnati patris, cognati matris habentur.
 Dic patruos patris fratres: amitasque sorores,
 Frater avunculus est, soror est matertera matris.
 Quos generant: fratres natos, dices patruoles;
 Sed consubrinis dic, quos peperere sorores,
 Quos soror & frater gignunt, dices amitinos,
 Vir natæ gener est; nurus autem femina nati.
 Uxoris genitor socer est: socrusque genitrix.
 Vitricus haud æquus pater est, materque noverca.
 Ipse viri frater levir: uxor quoque fratris
 Fratris: glos uxor fratris, soror atque mariti.

Ætates hominum.

Infans, (5) post puer (14) ac adolescens, (25) tunc Juve-
 nis, (35) vir (55):
 Dicitur inde senex, postea decrepitus.

Quinque sensus hominum.

Gustus & olfactus, auditus, visio, tactus.
 Nos aper auditu præcellit, aranea tactu,
 Vultur odoratu, lynx visu, simia gustu.

Quatuor plage mundi.

Ortus & Occasus, Septentrio, Meridiesque.

Quatuor venti cardinales.

Asper ab axe ruit Boreas, furit Eurus ab ortu.
 Auster amat medium solum, Zephyrusque cadentem.

Duodecim ventorum nomina.

Flat Subsolanus, Vulturinus & Eurus, ab ortu.
 Circius occasum Zephyrusque, Favonius afflant.
 E solis medio emergunt Notus, Africus, Auster.
 Conveniunt Aquilo, Boreas & Caurus ab urbs.

Quatuor anni tempora.

Ver, æstas, autumnus, hiems dominantur in anno.
 Æstas a Geminis, Autumnus Virgine surgit;
 Bruma Sagittifero, Ver Piscibus incipit esse.

Duodecim signa zodiaci.

Sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo,

♈ ♉ ♊ ♋ ♌ ♍

Libraque, Scorpius, Arcitenens, Capri, Amphora, Pisces.

♎ ♏ ♐ ♑ ♒ ♓

Septem Planete.

1. Saturnus, ♄ 2. Jupiter, ♃

3. Mars, ♀ 4. Sol, ☉ 5. Venus, ♀

6. Mercurius, ☿ 7. Luna, ☾

Post *SIMSUM* sequitur, pallida Luna subest.

Septem dies hebdomadis

Dies Solis, ☉ Sonntag. Dies Mercurii, ☿ Mittwoch.

Dies Lunæ, ☾ Montag. Dies Jovis, ♃ Donnerstag.

Dies Martis, ♀ Dienstag. Dies Veneris, ♀ Freytag.

Dies Saturni (Sabbati) ♄ Sonnabend.

Duodecim menses anni.

1) Januarius der Jenner, d. 31. 2) Februarius Hornung, 28. (29) 3) Martius März, 31. 4) Aprilis April, 30. 5) Majus May, 31. 6) Junius Brachmonat, 30. 7) Julius (Quintilis) Junimonat, 31. 8) Augustus (Sextilis) Augustimonat, 31. 9) September Herbstmonat, 30. 10) October Weßmonat, 31. 11) November Wintermonat, 30. 12) December Christmonat, 31.

Martius, Aprilis, Majus sunt tempora veris.

Junius æstatis, post Julius Augustusque:

Autumnus Septembri est Octobri atque Novembri.

Asthienem Decimus, Janus, Februarius adfert.

De numero dierum ejusque mensis.

April ter denos, Jun. Septemberque, November:

Unum plus reliqui, viginti Februus octo.

De Calendario Romano.

Prima dies mensis ejusque est dicta *Calenda*.

Sex Nonas Majus, October, Julius & Mars:

Quatuor at reliqui. Dabit Idus quilibet octo.

Inde dies alios omnes dic esse *Calendas*:

Quos retro numerans dices a mense sequenti.

De

De nonis inveniendis & explicandis.

Ex octo vel sex quavis data summa dierum

Dematur: reliquum, quod petis, ecce dabit.

Nim den gegebenen Tag von 8 und 6 dahin:

So hast du mit dem Rest die Nonas zum Gewinn.

	(8)	E	G	(8)
5 Martii.	Summa dierum data.			3 Non. Mart.
Inv. 3 Non. Mart.	Reliquum	*	*	3 Mart. 1. Expl.
(6)				(6)
2 Jan.	Summa dierum data.			4 Non. Jan.
Inv. 4 Non. Jan.	Reliquum.			2 Jan. Expl.

De Idibus inveniendis & explicandis.

Ex octo aut septem geminis data summa dierum

Dematur, reliquum quod petis, ecce dabit.

Nim den gegebenen Tag von 6, 14 hin:

So hast du mit dem Rest die Idus zum Gewinn.

	(16)	E.	G.	(16)
9 Maji	Summa dierum data.			7 Id. Maji.
Inv. 7 Id. Maji.	Reliquum.	*	*	9 Maji Expl.
(14)				(14)
11 Aug.	Summa dierum data.			3 Id. Aug.
Inv. 3 Id. Aug.	Reliquum.			11 Aug. Expl.

De Calendis inveniendis & explicandis.

Adde dies menti binos, & subtrahe summam

De summa: reliquum, quod petis, ecce dabit.

Nim den gegebenen Tag von 32 (33) hin:

So hast du mit dem Rest Calendas zum Gewinn.

(32)	Summa dierum Aprilis aucta.	(31)
18 April.	Summa dierum data.	14 Cal. Mart.
Inv. 14 Cal. Mart.	Reliquum.	18 April. Expl.
	*	*
(33)	Summa dierum Julii aucta.	(33)
27 Jul.	Summa dierum data.	6 Cal. Aug.
Inv. 6 Cal. Aug.	Reliquum.	27 Jul. Expl.

NB. Im Februario, von 30 Tagen: und im Schalt
Jahr von 31. Ca

CALENDARIUM ROMANUM.

APRILIS habet dies 30. Nonas 4.

1	Calendis	Aprilis.	16	Decimo sexto	} (ante) Calendas vel Calendarum Maji.
2	Quarto	} (ante) Nonas vel	17	Decimo quinto	
3	Tertio	Nonarum A-	18	Decimo quarto	
4	Pridie	prilis,	19	Decimo tertio	
5	Nonis	Aprilis	20	Duodecimo	
6	Octavo		21	Undecimo	
7	Septimo		22	Decimo	
8	Sexo	(ante) Idus, vel	23	Nono	
9	Quinto	Iduum Apri-	24	Octavo	
10	Quarto	lis.	25	Septimo	
11	Tertio		26	Sexto	
12	Pridie		27	Quinto	
13	Idibus	Aprilis } (ante) Ca-	28	Quarto	
14	Decimo octavo	lendas vel	29	Tertio	
15	Decimo septimo	Calendarum Maji.	30	Pridie	

M A J I U S habet dies 31. Nonas 6.

1	Calendis	Maji.	15	Idibus Maji.	} (ante) Calendas vel Calendarum Junii.
2	Sexto		16	Decimo septimo	
3	Quinto	(ante) Nonas vel	17	Decimo sexto	
4	Quarto	Nonarum	18	Decimo quinto	
5	Tertio	Maji.	19	Decimo quarto	
6	Pridie		20	Decimo tertio	
7	Nonis	Maji.	21	Duodecimo	
8	Octavo		22	Undecimo	
9	Septimo		23	Decimo	
10	Sexto	(ante) Idus vel	24	Nono	
11	Quinto	Iduum Ma-	25	Octavo	
12	Quarto	ji.	26	Septimo	
13	Tertio		27	Sexto	
14	Pridie		28	Quinto	
			29	Quarto	
			30	Tertio	
			31	Pridie	

A a

Ty-

Typus Mensium Universalis.

<i>DIES</i> <i>Mensis.</i>	<i>Martius.</i> <i>Majus.</i> <i>Julius.</i> <i>October.</i>	<i>Januar.</i> <i>Augustus.</i> <i>Decembr.</i>	<i>Aprilis.</i> <i>Junius.</i> <i>Septemb.</i> <i>Novemb.</i>	<i>Februar.</i>
I	Calendæ	Calendæ	Calendæ	Calendæ.
II	6	4	4	4
III	5	3	3	3
IV	4	Prid. Non.	Prid. Non.	Prid. Non.
V	3	Nonæ.	Nonæ.	Nonæ.
VI	Prid. Non.	8	8	8
VII	Nonæ.	7	7	7
VIII	8	6	6	6
IX	7	5	5	5
X	6	4	4	4
XI	5	3	3	3
XII	4	Prid. Id.	Prid. Id.	Prid. Id.
XIII	3	Idus.	Idus.	Idus.
XIV	Prid. Id.	19	18	16
XV	Idus.	18	17	15
XVI	17	17	16	14
XVII	16	16	15	13
XVIII	15	15	14	12
XIX	14	14	13	11
XX	13	13	12	10
XXI	12	12	11	9
XXII	11	11	10	8
XXIII	10	10	9	7
XXIV	9	9	8	6
XXV	8	8	7	5
XXVI	7	7	6	4
XXVII	6	6	5	3
XXVIII	5	5	4	Prid. Cal.
XXIX	4	4	3	
XXX	3	3	Prid. Cal.	
XXXI	Prid. Cal.	Prid. Cal.		

Anni intercalaris Febr. sunt 29. dies & 17. ante Cal. Mart.

Kurzer Anhang.

I. Von der
ORTHOGRAPHIA.

§. I. Die Orthographia lehret, wie man soll recht schreiben. Man hat aber bey derselben fürnemlich auf die Origination oder Herstammung eines Wortes zu sehen, und sich darnach zu richten, als:

Audacia (nicht *ria*) von *audax*, *audacis*.
Divitiæ (nicht *cæ*) von *dives*, *divitis*.

§. II. Ph, ch, th, und y haben bey den Lateinischen Wörtern nicht statt, wo sie nicht können aus dem Griechischen φ, χ, θ, υ, hergeleitet werden, als:

Bosporus, nicht *Bosphorus*, Gr. βοσπορος.
Tropæum, nicht *Trophæum*, Gr. τροπαιον.
Sepulcrum, simulacrum ohne *h*, vom *Supino sepultum*, simulatum: wie *lavacrum* von *lavatum*.

Hingegen schreibet man *Bacchus*, Gr. βακχος.
Saccharum, Gr. σάκχαρ.

§. III. Der Griechische Diphthongus *ey* wird lateinisch mit *æ*, *oi* mit *æ*, und *es* mit einem *i* oder *e* geschrieben, Als:

Diæta, Gr. διατα. *Mæcenæus*, Gr. μακηναιος.
Mæchus, Gr. μαχός.
Idolum, Gr. ειδωλον. *Museum*, Gr. μουσειον.

§. IV. Den letzten Buchstaben von *ad*, *con*, *in*, *sub*, *ob*, kan man in *Compositione* behalten, oder propter Euphoniæ in den nächsten Buchstaben verwandeln. Man findet bey den Alten beides. Als:

Adfectus, *adsideo*, *inlustris* &c.
Affectus, *alsideo*, *illustris* &c.

§. V. Das *s* wird im Anfange eines Wortes oder Syllben füglich lang, und am Ende kurz geschrieben:

A a z

als:

als: Serpens: also auch, wenn in der mitten zwey S zusammen kommen, als: dissimilis.

§. VI. Ein gedoppelt i muß nicht mit einem y oder ij geschrieben werden, als: Martij, sondern Marcii.

§. VII. Die *Accente* werden im Lateinischen sülfticher ausgelassen, als gesezet. Denn gleichwie man *mensis* der Monath, und *mensis* den Tisch, *amor, amoris*, (Verbum und Nomen) und unzählbare Wörter mehr ohne Unterscheidungszeichen sezet: also kan man auch die *Ablativos* und *Adverbia* an sich selbst unterscheiden.

§. VIII. Die grossen oder *Versal*-Buchstaben gebrauchet man in der *Current*-Schrift im Anfange eines *Periodi*: imgleichen bey den *Nominibus Propriis* und *Dignitatibus*: und bey den *Vocalibus Technicis* oder Kunst-Wörtern, als: Adamus, Berolinum, Berolinensis, Iacobus, Rex, Genus, Species, Apocope. Doch wird solches bey den *nominibus dignitatum* und *vocalibus technicis* von vielen nicht unbillig für unnöthig erachtet.

§. IX. In fremden Wörtern, so man Lateinisch schreibt, soll man auch allein Lateinische Buchstaben gebrauchen, als: Psalmus, nicht Ψ almus.

§. X. Ein *Consonans*, der zwischen zweyen *Vocalibus* stehet, gehöret zur folgenden, nicht zur vorhergehenden Syllbe. Als: A ma-bamus. Di-xe ra-tis.

§. XI. Diejenigen *Consonantes*, die im Anfange eines Wortes zusammen befunden werden, die soll man auch in der mitten nicht trennen, solche sind: *Et, gn, mn, ph, th, pr, pt, sc, sm, st, &c.* Darum, wenn ein Wort am Ende der Zeile muß getheilet werden, soll ich mit Zusezung dieses Zeichens oder schreiben. Als: Do-ctus, i-gnis, o-mnis, di-phthon-gus, i-pte, a-ptus, pi-scis, Era-smus, P-astor.

Not. Also wollen es die *Grammatici* haben, und dabey kan man auch wol bleiben. An sich selbst aber ist gar nicht ungerheimt, wenn ich die Syllben also zertheilt schreibe, wie ich sie ausspreche. Als: Ab-de-men, ig-nis, om-nis, pil-cis, ves-ter, ap-tus, *Conf. Scal. Lib. de Causis L. L. C. 4.*

§. XII. In den *Compositis* muß ein jeder Buchstabe zu der Syllben gezogen werden, zu der er ausserhalb der *Composition* gehöret. Als:

Ab-i-go, ad-o-ro, cog-no-sco, os-ten-do, prof-odia, abstraho, anim-ad-ver-to, præter-ea, inter-ëa, Ag-na-tus, a-sper-go, cog-ni-tus, ad-u-stus, Dis-pu-to, dis-tin-guo, et iam, sic-ut, sub-i-re.

Als auch in den Wörtern Griechisches Ursprungs. Als: Athle-ta, cat-e-che-sis, cat-e-go-ri-a, Chor-a-gus, dys-en-te-ri-a, ex-o-dus, Ec-li-plis, ep-a-na-le-plis, ev-an-ge-li-um.

§. XIII. In der alten Römer Schriften wird oft ein ganzes Wort durch einen einzigen grossen Buchstaben bedeutet Als:

A. bedeutet *Aulus*, C. *Cajus*, D. *Decius*, L. *Lucius*, M. *Martius*, P. *Publius*, Q. *Quintus*, T. *Titius* &c.

Desgleichen bedeutet P. C. *Patres Conscripti*. R. P. *Respublica*. P. R. *Populus Romanus*. S. P. Q. R. *Senatus Populusque Romanus*. A. U. C. *Anno Urbis Condite*. Cos. *Consul*. Coss. *Consules*. S. P. D. *Salutem plurimam dicit*.

§. XIV. Wenn zwey Vocale zusammen kommen, und doch nicht als ein Diphthongus zu einer Syllben gehören: so setzen einige über den letzten 2. Püncklein (*puncta diere-tica*) ær, poëta.

H. Von den *DISTINCTIONIBUS*.

§. I. *Distinctiones* oder *Interpunctiones* sind Zeichen, womit man im Schreiben zu desto deutlicherm Verstande die Wörter und Rede recht theilet und unterscheidet. Und solche Zeichen sind folgende:

§. II. *Comma* ist ein gerades oder krummes Strichlein (, ,)

Colon sind zwey Punkte (:)

Semicolon ist ein halbes Colon (;)

Punctum siehet zu Ende eines *Periodi* (.)

Diese vier *Signa* finden sich in diesem Exempel:

Quod si nihil est tam contra naturam, quam turpitudō; nihilque tam secundum naturam, quam utilitas:

tas : certe in eadem re utilitas & turpitudō esse non potest. Cic.

§ III. *Signum interrogationis* oder ein Frage-Zeichen ist (?)

Signum exclamationis oder *admirationis*, wenn man sich über ein Ding verwundert oder über etwas aufruffet, ist (!)

§ IV. *Parentthesis* ist, wenn man etliche Worte in eine Rede, zu der sie eigentlich nicht gehören, zwischen zweyen Häkchen einschlebet. Als :

Perdificilis, Brute, quæstio est (quod tu minime ignoras) de natura Deorum. Cic.

Asteriscus ist ein Sternchen (*), womit man etwas merkwürdiges bezeichnet.

§ V. *Signum divisionis* ist, wenn ein Wort zu Ende nicht kan ausgeschrieben, und daher muß zertheilet werden (= oder -)

Signum oder *Nota Apostrophis* ist, wenn ein Vocalis zu Ende ausgelassen ist. Als egon', sequ' es.

Signum citationis ist, welches man in margine setzet, wenn man etwas aus andern Büchern anziehet. (")

PRECATIO

SCHOLASTICA MATUTINA.

GRAtias tibi agimus, alme ac cœlestis Pater, ex animo in nomine Jesu Christi! quod nocte pulsa nos rursus salvos gratæ hujus diei luci reddidisti. O Pater luminum, qui e tenebris iussisti prodire lucem, concute ac penetra pectora nostra verbi ac Spiritus tui efficacia: & expelle ignorantie ac errorum tenebras. Fac in nobis exortiri rosâdam gratiæ tuæ auroram, animisque nostris inde clarissimum Spiritus tui fulgorem: ut divino benig-ni luminæ vere ac lucide agnoscamus Te, Patrem benig-nis-